

INGEZONDEN STUK.

DE TE VERWACHTEN BEVOLKINGSGROEI VAN DE STAD GRONINGEN.

Prof. Dr E. W. Hofstee te Wageningen schrijft ons:

In no. 1646 van „Economisch-Statistische Berichten”, op blz. 932 en volgende, wijdt de heer van Dongen Torman enige beschouwingen aan een drietal sociaal-economische onderzoekingen voor Nederlandse gemeenten, waaronder mijn studie „Beschouwingen over de economische structuur van de stad Groningen en haar toekomstige industriële ontwikkeling”. Er zou voor mij geen aanleiding zijn op deze bespreking terug te komen, indien het hier alleen een zuiver wetenschappelijk onderzoek betrof. Dit onderzoek heeft echter de bedoeling de Overheid een aanwijzing te geven voor haar toekomstige politiek op verschildend gebied, zodat het voor haar van het grootste belang is inzicht te hebben in de mate van betrouwbaarheid van de uiteindelijke conclusies van quantitative aard, welke het onderzoek geeft. Ondanks de vriendelijke woorden nu, die de heer van Dongen Torman aan mijn publicatie spendeert, blijkt hij, wat dit betreft, nogal enige bezwaren te hebben. Daar deze bezwaren m.i. gedeeltelijk berusten op misverstanden, lijkt het mij wenselijk, deze hier recht te zetten.

In mijn studie heb ik betoogd, dat de groei van Groningen in de achter ons liggende periode verband heeft gehouden en ook in de toekomst verband zal houden met de omvang van de centrumfunctie van deze stad en dat deze omvang afhangt van de grootte van het verzorgingsgebied van de stad, de bevolkingsdichtheid in dit gebied en de intensiteit van de betrekkingen van Groningen met het verzorgingsgebied van de stad.

De heer van Dongen Torman verbaast zich er blijkbaar over, dat ik, hiervan uitgaande, voor de komende 60 jaren de bevolkingsgroei van Groningen schat op 36.200. Hij schrijft: „De oorzaak van deze min of meer onverklaarbare verhoudingen moet wellicht worden gezocht in het feit, dat de schrijver het verloop van het percentage, dat de bevolking van Groningen uitmaakte van de totale bevolking der drie provincies (excl. de stad), voor de komende 60 jaren schat op basis van de stijging van dit percentage in de 60 jaren vóór 1940, zonder hierbij echter rekening te houden met de absolute omvang van de groei. En deze laatste is voor de periode tot 1940 wel zeer veel groter dan die, welke voor de jaren 1940 tot 2000 wordt aangenomen. Voor de drie provincies (excl. de stad Groningen) zijn de cijfers respectievelijk 321.586 en 54.000, voor de stad respectievelijk 76.600 en 36.200”. Aldus de heer van Dongen Torman.

Het is mij niet duidelijk, hoe hij er toe komt te veronderstellen, dat ik geen rekening zou hebben gehouden met het verschil in absolute groei van de bevolking in het centrumgebied in de periode vóór en die na 1940. Wanneer hij op blz. 59 nog eens de uiteindelijke berekening van het te verwachten inwonertal naleest, dan zal hij zien, dat dit wordt berekend als een bepaald percentage van de te verwachten bevolking van het centrumgebied in 2000, m.a.w. de te verwachten trage groei van de bevolking in dit centrumgebied in de periode 1940-2000 is in deze berekening volkomen verdisconteerd.

De fout in zijn gedachtengang komt blijkbaar voort uit het feit, dat hij, ten onrechte, meent te hebben gelezen dat ik veronderstelde, dat er weinig verandering meer zou komen in de intensiteit van de relaties van Groningen met zijn omgeving. Hij schrijft op blz. 933: „De intensiteit van de betrekkingen zou volgens schrijver weinig meer kunnen toenemen”. Wanneer hij een en ander nog eens naleest, zal hij tot de conclusie komen, dat ik weliswaar veronderstel, dat de stijging van de intensiteit tussen 1940 en 2000 niet zo sterk zal zijn als tussen 1880 en 1940, doch dat o.a. door de verdere ontwikkeling van het motorisch verkeer langs de weg nog een periode van aanzienlijke

stijging van intensiteit, gevolgd door een langere periode van trage stijging, voor Groningen te wachten staat. Het is hoofdzakelijk deze stijging van de intensiteit van de centrumfunctie, die in de komende jaren de bevolkingsgroei teweeg zal brengen. Dat de veronderstelling, dat hierdoor een groei van 36.200 zal ontstaan, geenszins exorbitant is, moge blijken uit het feit, dat in de gedachtengang, die ik bij de analyse van de bevolkingsgroei van Groningen tot 1940 heb gevolgd en die de schrijver blijkbaar kan accepteren, de groei van de bevolking van de stad van 1880 tot 1940 voor 48.603 personen zijn oorsprong zou vinden in de toeneming van de intensiteit van de centrumfuncties en voor 26.971 personen in de uitbreiding van de bevolking van het te verzorgen gebied.

De heer van Dongen Torman verwijt mij verder inconsequentie, waar ik voor de bepaling van de bevolking van het centrumgebied van Groningen (de drie Noordelijke provincies) ondanks mijn betoog tegen de bevolkingsprognose op demografische grondslag, toch op deze demografische prognose teruggrijp. Ik meen er duidelijk genoeg op te hebben gewezen, dat ik mij van deze principiële inconsequentie bewust ben, maar meen tevens duidelijk te hebben gemaakt, dat juist in dit geval weinig gevaar hiervan was te duchten en — waar om praktische redenen geen andere weg open stond — deze methode in dit geval aanvaardbaar was. Bovendien heb ik nog een aantal argumenten van economische aard aangevoerd, die de conclusie, dat de bevolkingsgroei van de Noordelijke provincies gering zou zijn, konden versterken. Het ware juist geweest, dat de heer van Dongen Torman, waar hij de waarde van de uiteindelijke conclusie bespreekt, hierop had gewezen.

Wat de opvatting van de heer van Dongen Torman aangaat, dat regionale bevolkingsprognoses op sociaal-economische grondslag niet volledig consequent kunnen worden toegepast, zolang niet een zeer gefundeerde en uitgebreide studie betreffende de economische ontwikkeling van Nederland ter beschikking is, het wil mij voorkomen dat hij hier wat somber is.

Hoewel de toestand in de toekomst misschien anders zal zijn dan in het verleden, toen de internationale migratie op de bevolkingsontwikkeling van het land als geheel practisch geen enkele quantitative invloed van betekenis had, is het niet te verwachten, dat de migratie ooit van zo essentiële betekenis zal worden voor de bevolkingsgroei van ons land als geheel, als dit het geval is voor afzonderlijke gemeenten en streken. Dit betekent, dat voor het land als geheel een zuiver demografische prognose ons al een heel eind in de richting brengt, al zullen enkele, behoorlijk gefundeerde, aanvullende veronderstellingen betreffende de internationale migratie, o.a. in verband met de Benelux, niet kunnen worden gemist. Wanneer wij over een bevolkingsprognose voor het land als geheel en hiermee over een beeld van de omvang van de in beroep werkzame bevolking beschikken, is het niet onmogelijk om een vrij redelijke verwachting uit te spreken aangaande de bezetting van de verschillende bedrijfstakken in de toekomst, waarbij in het algemeen de industrie als sluitpost zal moeten dienen. Uitgaande van een dergelijke verwachting, is dan o.a. een veronderstelling te maken aangaande de betekenis, die bijv. de uitbreiding van de industrie in het land als geheel zal hebben op de industrialisatiekansen van een bepaald gebied. Dat hierin onzekerheden en zelfs grote onzekerheden overblijven, niemand zal dit ontkennen, maar een fundament voor een uit te spreken verwachting kan men hierin zeker vinden.

Tenslotte een opmerking naar aanleiding van noot.7) van de schrijver, op blz. 934. Hij zegt daar:

„Wanneer hierbij wordt getracht een splitsing te maken tussen primaire en verzorgende functies, geschiedt dit op een o.i. onjuiste wijze. Een sigarettenfabriek in stad A., wier afzet gedeeltelijk ook in deze stad plaatsvindt, is in genen dele verzorgend voor deze stad. Een juister criterium

is, of het bedrijf ter plaatse moet zijn gevestigd, daar afzet elders niet mogelijk is en dus ook voorziening van elders is uitgesloten?.

De opmerking maakt de indruk, betrekking te hebben op alle drie studies, die de schrijver bespreekt. Nu meen ik toevallig in mijn studie over Groningen de onderscheiding tusschen primair en verzorgend weinig of niet te hebben genoemd, hoewel ik bij de analyse van economische structuren er gaarne gebruik van maak. Mocht de opmerking van de heer van Dongen Torman ook op mijn studie betrekking hebben, dan moge ik hem verwijzen naar blz. 302 en noot 4 van mijn artikel over „De regionale bevolkingsprognose als onderwerp van toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek”, in het Tijdschrift voor Economische Geographie van November 1947, dat hem blijkbaar bekend is. Hij zal daar een opvatting hieromtrent verdedigd vinden, die, naar ik meen, van de zijne niet verschilt en waarvan ik, bij het gebruik van deze onderscheiding, steeds ben uitgegaan.

Naschrift.

Het antwoord op Professor Hofstee's ingezonden stuk naar aanleiding van mijn artikel in „Economisch-Statistische Berichten” van 24 November 1948 zou ik in drie delen willen splitsen.

1. Professor Hofstee schrijft: „Het te verwachten inwonertal wordt berekend als een bepaald percentage van de te verwachten bevolking van het centrumgebied in 2.000, m.a.w. de te verwachten trage groei van de bevolking in dit centrumgebied in de periode 1940 — 2.000 is in deze berekening volkomen verdisconteerd”.

Wanneer we echter de alinea nog eens nalezen, die Professor Hofstee uit mijn artikel aanhaalt, dan is het duidelijk, dat door mij niet werd gezegd, dat met de absolute groei geen rekening is gehouden. Alleen bij het bepalen van het percentage gebeurde dit niet. Mijn critiek richtte zich dus tegen het woordje *bepaald*. Ik wil dit nog wat nader uitwerken.

De bevolking van Groningen wordt afhankelijk gesteld van de bevolking in de drie provincies en van de intensiteit van de betrekkingen. Wanneer we dit verband als volgt stellen:

$$G = aP + bI + c,$$

dan zal de bevolking van Groningen (G) slechts proportioneel verlopen aan de bevolking van de provincies (P) — bij constante intensiteit (I) —, indien de som der constante termen gelijk aan 0 is. Alleen in dit geval zal het percentage niet wijzigen bij een groei van P, en een daaruit resulterende evenredige groei van G.

Is deze constante echter niet gelijk aan 0, dan zal het percentage G/P wijzigen bij een veranderende P en een daaruit resulterende G. Het percentage, wanneer we de intensiteit even buiten beschouwing laten, is immers:

$$\frac{G}{P} = \frac{aP + c}{P} = a + \frac{c}{P}.$$

Het is duidelijk, dat dit percentage varieert al naar P wijzigt, dus al naar de bevolkingsgroei sneller of trager is. Hoe sneller de groei, hoe geringer de invloed op het percentage.

Voor de periode 1880—1940 werd door mij getracht ter illustratie de a, b en c in bovengenoemde formule te bepalen met behulp van de beschikbare gegevens. De reeks voor de I moest hierbij worden geschat. In overeenstemming met wat Professor Hofstee in zijn studie hierover opmerkt, werd aangenomen, dat voor de jaren 1900—1920 de intensiteit minder snel toenam dan in de perioden 1880—1900 en 1920—1940. In deze laatste twee perioden nam de intensiteit gelijkelijk toe. Het resultaat van de correlatierekening is als volgt:

$$G = 0,118 P + 0,734 I - 35,559.$$

Wanneer nu in deze formule wordt ingevuld de bevol-

king van de drie provincies in het jaar 2000 en de intensiteit voor dat jaar, waarbij ik in overeenstemming met Professor Hofstee veronderstel, dat de toeneming van de intensiteit gedurende 10 jaar gelijk zal zijn aan die in de perioden 1880—1900 en 1920—1940 en gedurende 50 jaar gelijk aan die in de periode 1900—1920, dan zal de bevolking van Groningen voor het jaar 2000 148.782 bedragen, derhalve ruim 11.000 minder dan door Professor Hofstee berekend.

Het verschil tussen de berekeningswijze van Professor Hofstee en die van mij is in wezen dus deze, dat Professor Hofstee a priori een proportioneel verband aanneemt, ik daarentegen een lineair, dus algemener, verband veronderstel. Zou het verband inderdaad proportioneel zijn, dan wordt alsnog de constante in mijn vergelijking 0 en ook ik zou dan dus een proportioneel verband vinden. De constante blijkt echter niet 0 doch —35.559 te zijn. Derhalve wordt een aanzienlijke afwijking van proportionaliteit gevonden en het verschil in de uitkomst voor het jaar 2000 moet hieruit worden verklaard.

2. De argumenten, die Professor Hofstee in zijn studie noemt ter fundering van het gebruik der demografische methode voor het centrumgebied — en welke door mij, volgens Professor Hofstee ten onrechte, niet in mijn artikel uitdrukkelijk werden vermeld — zijn de volgende:

- het gebied is groter en telt meer inwoners;
- de economische structuur is minder eenzijdig dan van een stad;
- bij alle verscheidenheid is het economisch leven in de drie provincies direct en indirect sterk gebonden aan de bodem. Grote en plotselinge schommelingen in de bestaansmogelijkheden zijn daardoor minder waarschijnlijk.

Ik wil deze argumenten momenteel laten voor wat ze zijn. Aan de wens van Professor Hofstee om ze te noemen hoop ik hiermede alsnog te hebben voldaan.

Alleen het eerste argument zal hieronder nog ter sprake komen.

3. Mijn opmerking, dat een gefundeerde en uitgebreide studie betreffende de economische ontwikkeling van Nederland ter beschikking moet staan voor prognoses van de economische activiteit in gebieden (dus ook de drie noordelijke provincies) of steden binnen Nederland, stond geheel los van de vraag, of migratie mogelijk is en of de bevolkingsgroei bevredigend kan worden benaderd.

De betekenis van de door mij bedoelde studie kan als volgt worden geïllustreerd. Nederland heeft een nog sterk groeiende bevolking. Of t.z.t. voldoende emplooi aanwezig zal zijn is afhankelijk van de afzetmogelijkheden der te produceren goederen en diensten. De landen, waarop onze afzet vóór 1940 voornamelijk was gericht, zullen slechts in beperkte mate een grotere vraag uitoefenen, daar de bevolking in die landen vrijwel niet meer toeneemt. De afzet zal zich dus naar nieuwe gebieden moeten richten en of dit mogelijk is en welke artikelen in aanmerking komen zal object van studie moeten zijn.

Eerst nadat een inzicht is verkregen in deze mogelijkheden zal de ontwikkeling, niet zozeer van de bevolking als wel van de economische activiteit, van Nederland en van delen daarvan, mede in verband met de vestigingsfactoren, kunnen worden bestudeerd. Of a priori zou moeten worden aangenomen, dat voor een ieder werk te vinden is binnen de landsgrenzen.

4. De opmerking, dat men zich in sociaal-economische onderzoekingen meestal beperkt tot een raming van de mogelijke industriële ontwikkeling, had inderdaad ook betrekking op de studie van Professor Hofstee. Het gezegde in noot 7 had geen betrekking op de behandelde studie van Professor Hofstee, daar het onderscheid tussen verzorgend en primair er weinig of niet wordt gemaakt.

Rotterdam. D. H. VAN DONGEN TORMAN.